

ET BIDRAG TIL SYSTEMSKIFTETS HISTORIE

OVERPRÆSIDENT VALDEMAR OLDENBURGS HENVENDELSE
TIL CHRISTIAN IX I APRIL 1901

Ved folketingsvalget den 3. april 1901 led højrepartiet et alvorligt nederlag. Oppositionen mod den siddende højre-regering, der havde Hannibal Sehested som chef, samlede 173.000 stemmer og opnåede 106 mandater, medens højre med 56.000 stemmer kun opnåede 8 mandater. Samtidig var regeringens politiske grundlag i landstinget i året 1900 blevet svækket ved dannelsen af gruppen »de otte«, der senere fik partibetegnelsen »de frikonservative«. Det var en vidt udbredt opfattelse, at det nu var nødvendigt at lade venstre komme til magten. Blandt dem, der følte sådan, var også Københavns overpræsident, V. Oldenburg. Han fandt det påkrævet med den autoritet, der lå i hans embede, at anbefale den gamle Christian IX nu at lade oppositionen komme til magten. Det varede imidlertid flere måneder, før systemskiftet fandt sted. Først den 24. juli 1901 udnævntes ministeriet Deuntzer. Overpræsident Oldenburgs henvendelse forløb ikke uden mislyd, som det fremgår af beretningen, der er nedskrevet inden minister-skiftet. En efterskrift, dateret 12. august 1901, da systemskiftet var en kendsgerning, viser, at det gode forhold mellem kongen og overpræsidenten snart blev genoprettet. Foruden denne efterskrift samt et brev, der var vedlagt beretningen, meddeles også to avisartikler, som der refereres til i teksten.

Valdemar Oldenburg (1854–1918) begyndte sin embedskarriere som auditor; fra 1871–77 var han vicepolitidirektør i København, derefter var han byfoged i Odense og fra 1888 birkedommer i Nordre Birk, indtil han i 1900 blev overpræsident i København. Dette embede beklædte han indtil 1910. Han skildres som en korrekt, dygtig, myndig og tillige human embedsmand, med stor interesse for filantropisk og social virksomhed.

Det her meddelte stykke er et uddrag af et større manuskript med titlen »Nogle Bidrag til en levnedsskildring af Valdemar Oldenburg. Samlet mange steder fra af hans søn Paul Oldenburg«. (1943). Manuskriptet er i familiens eje og Jyske Samlingers redaktion takker Valdemar Oldenburgs sønnesønner for tilladelse til at trykke dette bidrag til systemskiftets historie.

Efter Udfaldet af Folketingsvalgene d. 3. April 1901 blev det min Overbevisning, at det nu var nødvendigt at tage et Ministerium af Venstre. Ikke alene vilde Landets Interesser lide ved en Udsættelse, da Systemskiftet dog inden lang Tid vilde være uundgaaeligt, men det

samme vilde blive Tilfældet med Kongemagten og Kongens Prestige. Derimod vilde det endog styrke Kongens Prestige, dersom han vilde fremkalde Forandringen nu. Opsættes det indtil Uundgaaeligheden absolut foreligger, vilde Forandringen stærkere faa Karakter af at være fremtvungen. Dertil kommer, at med Kongens høje Alder kunde et Tronskifte let indtræde, og vi kunde da faa det uhyggelige Syn, at Kronprinsen maatte strides med Rigsdagen om sin Civilliste.

Kongen har flere Gange forhen talt til mig om Muligheden af at maatte tage et Venstreministerium uden at jeg under saadanne Samtaler udtalte nogen Mening i den Retning. Nu besluttede jeg at søge Audiens, hvad jeg jævnlig har gjort paa den Tid af Aaret for at hilse paa Kongen, og, hvis Samtalen gav Lejlighed dertil, udtale min ovennævnte Mening. Men for at optræde med fuld Loyalitet underrettede jeg skriftligt min foresatte Minister, Bramsen¹⁾, om mine Tanker, idet jeg tilføjede, at dersom det var ham imod, at jeg udtalte mig saaledes for Kongen, vilde jeg helt undlade at søge Audiens. Fra Bramsen fik jeg da indlagte Brev af 12. April, hvori han billiger min Tanke²⁾. – I de samme Dage havde jeg truffet Hagemann³⁾ og for ham omtalt, hvad jeg paatænkte. Han bestyrkede mig paa det ivrigste deri, idet han tilføjede, at jeg maaske derved kunde forebygge et af »Politiken«'s Kreds og Andre paatænkt Folketog til Kongen for at paavirke ham til Ministerskiftet. At slige Demonstrationer var paatænkte, havde jeg ogsaa hørt fra anden Side foruden at det var umiskendeligt, at Agitationen mere og mere rettede sig mod Kongen selv. Jeg vilde saare gerne bidrage til at forskaane min gamle Konge, hvem jeg altid har været en tro Tjener og som har vist mig megen Venlighed og Naade, for sligt.

Den 15. April havde jeg Audiens. Lejligheden til at tale om den politiske Situation frembød sig let under Samtalen. Jeg udtalte da, at det nu var min Mening, at Hs. Majestæt burde tage et Venstreministerium, hvad dog sent eller tidligt vilde blive nødvendigt og derfor helst maatte ske nu efter Kongens eget Initiativ. Jeg tilføjede, at jeg havde den største Agtelse for de nuværende Ministres Dygtighed og tildels stod dem personligt nær, at jeg godt saa Betænkeligheden ved et saadant Systemskifte, hvorved jeg som uforandret Højremand og ikke sympathiserende med »de Otte« ikke kunde glæde mig, men at jeg betragtede det som uundgaaeligt; endelig bemærkede jeg gentagne Gange, at Hs. Majestæt selvfølgelig burde have Tid og Ro til at overveje sin Beslutning. Kongen, som forøvrigt udtalte sig bittert om »de Otte«, navnlig

1) Bramsen, Ludvig Ernst (1847–1914). Direktør, folketingsmand (højre) 1892–98. Indenrigsminister 1899–1901. Landstingsmand 1906–14.

2) Dette brev er ikke fulgt med optegnelsen.

3) Hagemann, Gustav Adolph (1842–1916). Ingeniør og industrimand. 1882 valgtes Hagemann til medlem af borgerrepræsentationen i Kbh. på den liberale liste og bestred dette hverv til 1902.

de iblandt dem, der ere kongevalgte, hørte særdeles venligt paa mig, udtalte, at han selvfølgelig selv havde tænkt over dette Spørgsmaal, og efter at Samtalen, stadig venligt fra Kongens Side, var fortsat i nogen Tid, endte den med de Ord fra H.s. Majestæt: »Ja, nu kan vi jo se i Løbet af Sommeren«. Jeg kunde heraf umuligt faa andet Indtryk end at *et Ministerskifte i den angivne Retning mulig vilde ske i Sommerens Løb*, og jeg omtalte ikke, hvad jeg havde erfaret om paa-tænkte paastrængende Demonstrationer. Jeg mente ikke at kunne sige til Kongen, at han udsatte sig for sligt, hvis han ikke tog et Venstreministerium. Dette vilde lyde lidt skræmmende, og efter Hs. Majestæts Karakter viger han allermindst for Sligt. —

Det var jo givet, at hvis jeg vilde opnaa mit Formaal at hindre Demonstrationen maatte jeg omtale for Hagemann mit Indtryk af Samtalen med Kongen. Imidlertid vilde jeg dog først meddele Kronprinsen, som jeg vidste, at jeg vilde se Onsdag 17. April paa Skydebanen, hvad jeg havde sagt til Kongen. Dette gjorde jeg da ogsaa efter Middagen. Det var klart nok, at min Handlen ikke fandt Hs. kgl. Højhedts Bifald. Han syntes ikke at dele min Mening om Nødvendigheden af et Systemskifte men han var ikke uvenlig. Jeg har senere hørt, at han fandt min Optræden uklog.

Samme Aften fortalte jeg ogsaa Prins Valdemar⁴⁾, at jeg havde raadet Kongen til at tage et Venstreministerium, hvortil Prinsen aabenbart i fuld Overbevisning svarede, at det var jo fortræffeligt gjort. Endelig fortalte jeg ved samme Lejlighed Rosenstand⁵⁾ om Samtalen med Kongen, at jeg af denne havde faaet det ovennævnte Indtryk, og jeg tilføjede, at jeg vel maatte kunne omtale dette. Rosenstand, til hvem jeg som bekendt har staaet i et snart 50aarigt Venskabsforhold, og som ogsaa havde hørt om de omtalte Demonstrationer, hvad han dog, — sikkert med Urette, thi Meningen var sikkert alvorlig nok, — tillagde mindre Betydning, svarede mig, at naar jeg virkelig havde faaet dette Indtryk maatte jeg ogsaa kunne omtale det. Først derefter skrev jeg samme Aften til Hagemann, hvilket Indtryk jeg havde bragt fra Audiensen hos Kongen og overlod ham efter Diskretion at benytte denne Meddelelse til Forebyggelse af Demonstrationerne. Af Hagemanns vedlagte Svarskrivelse af 18. April fremgaar, at han har fundet det nødvendigt at bruge lidt for stærke Ord om mit Indtryk, men under en Samtale nogle Dage senere, under hvilken vi var enige om, at enhver Meddelelse i Aviserne maatte undgaas, fortalte han mig, at Demonstrationerne var opgivne og at Venstrebladenes Agitation vilde mildnes og saaledes et af Formaalene med min Optræden naaet.

⁴⁾ Valdemar (1858–1939). Prins af Danmark. Søn af kong Christian IX, gift 1885 med prinsesse Marie af Orleans (1865–1909).

⁵⁾ Rosenstand, Frantz Ferdinand Vilhelm (1836–1910). Gehejmekonferensråd, kabinetssekretær 1885–1910.

Venstrebladene holdt Løftet, Agitationen standsede eller blev dog kendelig mildere. Derimod fremkom der i Højres Provinsblade en Række usande og ganske forvirrende Meddelelser om min Audiens hos Kongen. Jeg har ikke set nogen af disse Meddelelser men fandt dog Anledning til at søge Konseilspræsident Sehested⁶⁾ for at give ham en Fremstilling af Sagens rette Sammenhæng. Han var imidlertid rejst til Broholm, saa at jeg ikke traf ham, og jeg lod dermed Sagen bero.

Saa indeholdt Politiken for 27. April, der vedlægges, en Meddelelse efter Aalborg Amtstidende, hvis Indhold det erklærede for rigtig, men hvori der stod, at efter Kongens Udtalelse til mig maatte det betragtes som *sikkert*, at der snart maatte blive indsat et Venstreministerium. Dette var jo ikke mine Ord, men hvorledes skulde jeg faa dem berigtigede? Samme Dag kom min Fætter Carl Rothe⁷⁾, Redaktør af »Samfundet«, til mig for i Anledning af »Politiken«'s Artikel at faa Sandheden at vide. Den fortalte jeg ham, særlig at jeg kun havde sagt, at mit Indtryk kun var, at der *muligvis* kunde ventes et Ministerskifte i Løbet af Sommeren. Vi redigerede i Forening en Artikel, som jeg tillod ham at offentliggøre, hvad ogsaa skete samme Aften, men at det skete i officiel Form særlig med udhævet Tryk, laa udenfor min Tanke, og det havde jeg ikke tilladt. Det er C. Rothes eget Indfald. Bladet vedlægges. Jeg ved ikke, om Artiklen er optaget i andre Blade. — —

Fredag 3. Maj var jeg til Taffel paa Amalienborg ved Storhertugen af Mecklenburgs Besøg. Kongen drak Glas med dem, der høre til samme Kategori som jeg, hvad han ogsaa plejer at gøre med mig, men denne Gang sprang han mig over, saa at jeg fik en Anelse om, at jeg havde tabt Hs. Majestæts Naade, hvorefter jeg snart skulde faa Vished. Under Kuren efter Tafflet, medens jeg stod sammen med Indenrigsminister Bramsen, General Hedemann⁸⁾ og Herman Trier⁹⁾, udbrød Kongen, idet han forlod min Sidemand og henvendte sig til mig, med høj Røst: »Jeg har en Høne at plukke med Dem, vi har talt sammen, det er kommet i Avisen, jeg har læst det i Flensborg Avis¹⁰⁾).

Jeg: »Jeg tror at kunne forklare mig for Deres Majestæt«.

Kongen: »Det havde jeg ikke ventet af min Overpræsident, hvem jeg altid har holdt for en kongetro Mand«. *Jeg:* »Det tror jeg at være endnu,

⁶⁾ Sehested, Hannibal (1842–1924). Stamhusbesidder, landstingsmand (højre) 1882–1910. Konsejlspræsident og udenrigsminister 1900–1901.

⁷⁾ Rothe, Carl Ludvig Kirstein (1859–1923). Forfatter og journalist. Redaktør af det nærmest frikonservative dagblad »Samfundet« 1899–1902.

⁸⁾ Hedemann, Marius (1836–1903). Generalløjtnant og kommanderende general i 1. generalkommandodistrikt. 1887–92 folketingsmand (højre) og fra 1893 kongevalgt landstingsmand.

⁹⁾ Trier, Herman (1845–1925). Politiker og pædagog. Folketingsmand (venstre) 1884–87 og 1890–1909. 1898–1907 formand for Københavns borgerrepræsentation. Medlem af landstinget 1909–1924.

¹⁰⁾ Artikel i Flensborg Avis 30. april 1901 med overskriften: »Københavns Overpræsident hos Kong Christian«.

Deres Majestæt«. *Kongen*: »Farvel«. Derefter gik Kongen til den næste. Dette er nøjagtig, hvad der blev sagt. Det bemærkedes i Salen, at Kongen var vred, men ingen har dog formentlig hørt Udtalelsen i Enkelthederne, da mine Sidemænd trak sig tilbage. Heldigvis skulde strax efter Alle bryde op.

Jeg følte mig i høj Grad rystet. Af Trier, med hvem jeg kørte bort, tog jeg Løfte om Tavshed, for at jeg i alt Fald kunde overse Situationen, og dette Løfte har han sikkert holdt. Med Bramsen har jeg ikke nærmere drøftet Situationen, men han har ikke vist mig mindre Velvillie. Kongen har fortalt Rosenstand og flere, f. Ex. Prinsesse Marie¹¹⁾, at han havde givet mig en følelig Tilrettevisning. Rosenstand, med hvem jeg næste Aften ved den østrigske Fest talte derom, lovede at lægge et mildnende Ord ind hos Kongen, men jeg betvivler, at dette er lykkedes ham, selv om han har forsøgt det. Jeg har ikke senere set Kongen og har vel intet andet at gøre end at forholde mig taus. Jeg tænkte paa at søge min Afsked men det vilde kun have gjort ondt værre, omend ikke for mig. Jeg har ikke fortalt Begivenheden, før jeg hørte, at Kongen omtalte den, og da senere mange har talt til mig om den, men alle paa forskellig Maade og Ingen med et rigtigt Referat, har jeg her nedskrevet en korrekt Fremstilling af alt, hvad der er forefaldet.

Jeg tør jo ikke sige, at jeg føler mig fornærmet af Kongen. Han er min Konge, og har i Tidens Løb vist mig megen Naade. Men jeg kan ikke tilbageholde, at jeg føler mig i høj Grad saaret ved saaledes efter snart 40 Aars tro Tjeneste, uden at blive hørt, i Overværelse af Rigets højeststillede Mænd, i min Stilling og i min Alder og som Kongens Gæst at blive tilrettevist som en Skoledreng. Jeg er ude af Stand til at se, at jeg har forskyldt en saadan Straf eller overhovedet har noget at bebrejde mig i denne Sag. Min Retfærdiggørelse maa indeholdes i ovenstaaende Redegørelse. Den eneste Fejl skulde være Artiklen i »Samfundet«, og det synes Rosenstand at mene; men foruden at den officielle Form er brugt uden mit Vidende, maa det dog godtgøres, at det, selv under saa sensible Forhold, i Betragtning af, at jeg *maatte* tale, er en Forbrydelse mod de Hensyn, der skyldes Kongen, offentlig at modsige, at Kongens Ord til mig efterlade det Indtryk, at der sikkert kunde ventes et Ministerskifte og i Stedet derfor at sætte det rette Ord »*muligvis*«. Jeg kunde have tiet, men hvorledes var saa det hele blevet opfattet efter »Politiken«'s Artikel?

Lad nu det ovenstaaende tale for sig selv. Det er for mig ingen Spørg saaledes pludselig at tabe Kongens Naade. Og det med Urette og miskendt. Selv om nogen kunde mene, at Artiklen i »Samfundet«

¹¹⁾ Se note 4.

var en Fejl, er dette i hvert Fald en forsvindende Fejl i Sammenligning med den meget strenge Straf. Dette kan nu henligge. Ligger det her endnu ved min Død, kan det jo brændes. Efter Kongens Karakter genvinder jeg neppe nogensinde hans Velvillie.

12. August 1901.

Min Forudsigelse i de sidste ovenstaaende Linier slog ikke til. Efter at det nye Ministerium er dannet besluttede jeg at gaa til Kongen. Først henvendte jeg mig dog til Rosenstand d. 10de for at høre hans Mening. Han var ikke ganske sikker paa Udfaldet men lovede at tale med Kongen. Samme Eftermiddag fik jeg fra ham det vedlagte Kort, hvori han skriver, at jeg trygt kunde fremstille mig til Audiens. Dette gjorde jeg da i Dag. Jeg sagde til Kongen, at jeg siden den 3. Maj havde været forpint ved Tanken om, at jeg havde tilsat den Naade, som Hs. Maj. altid i saa rigeligt Maal havde skænket mig, — at hvad jeg i Foraaret havde gjort var sket i den bedste Hensigt men at jeg jo maatte have fejlet, hvorfor jeg nu bad om Hs. Majestæts Tilgivelse. Kongen svarede strax, at det gjorde ham ondt, at jeg saa længe havde ladet mig pine af, hvad der fra hans Side forlængst var glemt og tilgivet, og han tilføjede, at jeg jo var en loyal Mand, en dygtig Embedsmand, tilmed kendte han mig som en elskværdig Mand, som havde opdraget mine Børn godt. Jeg takkede varmt og tilføjede, at jeg fuldt vidste, at naar Kong Christian den Niende havde sagt, at det var glemt, saa *var* det glemt, og derom kunde jeg altsaa forsikre dem, som vilde tale derom. — —

Hermed endte Samtalen. jeg har altsaa atter genvundet den gamle, elskværdige Konges Velvillie, og dette er mig en Lettelse og Glæde.«

Brev fra G. A. Hagemann til V. Oldenburg.

København, den 18. April 1901.

Kære Hr. Overpræsident.

Det er meget elskværdigt af Dem at sende mig Deres Meddelelse af 17de, Aften. Mange Tak derfor. Men endnu mere Tak, fordi De gjorde det vigtige Skridt, hvorom Brevet bringer Meddelelse. Jeg skal gemme Brevet som et Bevis paa, at De, i et alvorligt Øjeblik, har grebet ind i Begivenhedernes Gang og søgt at føre dem den Vej, som — nu — alle ere enige om er den rette. Gid det maatte vise sig at være den rette.

Jeg vil, med den Tilladelse der er mig givet, søge at berolige de Sind, der ellers maatte være tilbøjelige til at gribe stærkere ind i Udviklingen. Skulde jeg i denne Gerning komme til at bruge Brevet noget stærkere end De maatte ønske, beder jeg i Forvejen om Tilgivelse derfor.

Med mange Tak og venlige Hilsener, ogsaa til Deres unge Husboere.

Deres hengivne

G. A. Hagemann.

Uddrag af Artikel i »Politiken« 27. April 1901.

Ministerrygterne.

Efter hvad vi har god Grund til at antage, forholder det sig rigtigt nok, at Overpræsident Oldenburg har søgt Audiens hos Kongen og har haft en politisk Samtale med ham. Under denne er der faldet saadanne Udtalelser fra Kongens Side, at det maa antages for sikkert, at et Ministerskifte vil ske i Løbet af et Par Maaneder. Man vil næppe forsøge at danne noget Ministerium uden Tilslutning indenfor Reformpartiet, og da en saadan Tilslutning ikke vil være at opnaa, med mindre det bliver et virkeligt Venstreministerium, der dannes, er Sandsynligheden for et saadant i Øjeblikket størst. Dog gør man bedst i at være belavet ogsaa paa den Mulighed, at det kan drive over denne Gang, som saa mange Gange før. Efter alt, hvad Venstre har oplevet hidtil, er det bedst ikke at tro fast paa noget, før man ser det. Det gælder blot om, at Venstre i de nærmeste Dage, som hidtil, holder sin Sti ren, og i en saa Henseende er der ingen Fare.

Artikel i »Samfundet« 27. april 1901.

MINISTERSKIFTE?

Overpræsidenten hos Kongen.

Der verserer for Tiden, Mand og Mand imellem, talrige Rygter angaaende en Audiens, som Københavns *Overpræsident* for nogen Tid siden har haft hos *Hans Majestæt Kongen*.

Disse Rygter, som ogsaa har fundet Vej saavel til Provins- som Hovedstadspressen, gaar ud paa, at Overpræsident *Oldenburg* efter Bemyndigelse af Københavns Kommunalbestyrelse har søgt denne Audiens for, i Kommunalbestyrelsens Navn, at anmode *Hans Majestæt* om at afskedige Ministeriet *Sehested* og overdrage til Venstrepartiet at danne en ny Regering.

Under denne Audiens, som efter Rygtet overværedes af *Hans kongelige Højhed Kronprinsen*, skulle *Hans Majestæt* da have givet bestemt Tilsagn om et Regeringsskifte i nævnte Retning, saa snart han var vendt tilbage fra sin forestaaende Baderejse.

Disse Rygter er stærkt overdrevne og savner for en væsentlig Grad Holdepunkter i det virkelig passerede.

Derimod er det sikkert, at Overpræsidenten under en Audiens hos Hans Majestæt Kongen midt i April havde Lejlighed til at udtale som sin Overbevisning, at Tiden nu var kommen til at foretage en Systemforandring og overdrage til Oppositionen at danne et Ministerium, samt at Kongens Udtalelser hos Overpræsidenten efterlod det Indtryk, at et saadant Systemskifte muligvis kunne ventes i Løbet af Sommeren.